

لوری اک من موہنا گیت

ڈاکٹر ماہد شاہد ☆

Abstract

Lori- Folk song for babies- is very much famous in the Punjab. Mothers take resort of Lori while making them to sleep. Lori comprises mellifluous and rhythmic words. Some of the Loris contains very meaningful verse and others have no special meanings yet have a very sweet sound which helps babies fall asleep. Lori also reflects the cultural panorama of the Punjab and likings and disliking of the Punjabis. The article throws light on the golden tradition of Lori in the Punjab.

ساڈی لوک شاعری وچ لوری نوں مڈھلی حیثیت حاصل اے۔ لوری راہیں ماں اپنے بچے لئی اپنے بچے تے سچے جذبیاں دا گھنلا ڈھلا اظہار کردی اے۔ کہن نوں ایس گیت وچ ممتا دے جذبے ہندے نیں پر ایہناں رس بھرے بولاں دے اوہلے پوری تہذیب، ثقافت تے تاریخ کھلوتی ہندی اے۔ پنجابی دے لوک گیت پیداؤں توں مرن تک دے مرحلیاں نوں اپنی وگن دے وچ لیندے نیں تے لوری ایہناں د لہڈھلا تے نوں نکلا روپ ہند اے۔ جے سچ پچھو تے لوری دی لے، ترنم تے رس جو مٹھاس رکھدا اے اوہدی مثال نہیں دتی جاسکدی۔ ماں دی اپنی اولاد واسطے محبت دنیا داسا نچھا جذبہ اے۔ ایہہ صرف انساناں وچ ای نہیں سگوں جانوراں، پرندیاں تے درندیاں وچ وی دیکھیا جاسکدا اے۔

☆ ایسوسی ایٹ پروفیسر، شعبہ پنجابی، اورینٹل کالج، پنجاب یونیورسٹی، لاہور

لغت مطابق لوری ہندی لفظ ہے۔ تے ایہدے معنے میں:
 ”پیارا اور مریلا گیت، جو بچے کو بہلانے یا سلانے کے لیے گایا جائے۔“ (۱)
 فرہنگ تلفظ وچ لوری نوں:
 بچوں کو سلانے کے لیے ہلکا ہلکا گیت۔ (۲)
 جدوں کہ جامع اللغات وچ ایہدے مطلب اسی بیان کیتا گیا ہے:
 وہ گانے جو عورتیں بچوں کو سلانے کے لیے دھیمے مڑوں میں گاتی ہیں۔ (۳)
 ہفت زبانی لغت وچ دس پائی گئی ہے کہ بلوچ تے سندھی وچ لوری نوں لولی کیتا جاندا
 ہے۔ (۴)

منقصہ و دماصر چو دھری ہوراں لوریاں بارے ایہہ دس پائی ہے:
 ”لوری اوہ مٹھا گیت ہے جیہنوں بچہ اپنے زندگی دے پہلے دن ماں دے
 مونہوں سُن دا ہے۔ بچے دی پیدائش ہال ماں دی نت دی زندگی حرکت وچ آ
 جاندا ہے۔ بچے نوں لاڈ کرنا، پچکارنا، ورچاؤنا ضروری ہو جاندا ہے۔ ماں
 لوری داسہار لیندی ہے۔ ایہدے وچ ماں دیاں پاکیزہ سدھراں، آبتگاں،
 لوکاں دے ارادے، خوشیاں تے غماں دے رلے ملے جذبے رچائے گئے
 نہیں۔ لوری ماں دی مانتا نوں ای ظاہر نہیں کردی پورے معاشرے دیاں اونچ
 نیچ دیاں منزلاں توں گزردی ہوئی پنڈ و پنڈ تے اک نسل توں دوجی نسل تک دا
 پنڈ اکردی ہے۔“ (۵)

دنیا وچ آن گروں بچے دے کن وچ لوری دے پُرنا شیر لفظ پنڈے نہیں تے اونہوں
 ہسان، پرچان تے سوان دے نال نال اوہدے تخیل نوں وی متحرک کردے نہیں۔ کئی وار تے لوری
 دے مصرعے کوئی معنویت رکھدے نہیں پرکٹی واری اسی وی ہوند ہے کہ مختلف قسم دے مہمل تے بے معنی
 لفظاں دی تکرار نال وی ماواں کم کڈھ لیندیاں نہیں۔ جس طرح ”اہڑ بلہو، اکڑ بکھو، تو زم لوری وغیرہ“

ایسے لفظ میں جیہناں دے کوئی خاص معنی نہیں پر ایہہ اپنی مخصوص آواز دے مال بچے دی دلچسپی داسامان پیدا کر دے نہیں۔ جیویں ایسں پہلے عرض کر آئے آں کے لوری بچیاں دے پر چاوے دا اوہ گیت اے جیہڑا سب توں پہلاں اوہدے کتاں وچ پنیدا اے۔ جیہدے مال اوہدی تعلیم تے تربیت داوی آغاز ہو جاندا اے۔

ماں تے بھین دے جذبیاں دا اظہار بہت اہم کیزہ تے پوتر ہوندا اے۔ پنجابی لوک صنف لوری وچ ایہدے کئی نمونے دیکھے جاسکدے نیں:

دا	باوے	بہڑ	اہڑ
گا	لیاوے	کک	باوا
گی	چھنے	بیٹھی	باوی
گی	وٹے	پونیاں	ماں
گی	پکاوے	سن	باوی
گا	کھاوے	بیٹھا	باوا
گا	بے	کھر	کاکا

لوری دے ایہہ بول صرف بچے نوں پر چا اہی نہیں رہے سگوں اپنے آل دوآ لے دی تصویر وی کھچ رہے نیں۔ ایہہ اک زرعی معاشرے دا ای گیت ہو سکدا اے۔ جتھے کھیتاں وچ کک، کپاہ تے دو جیاں فصلاں اگدیاں نیں تے لوکاں دیاں جیاتیوں داد ارومدار ایہدے آتے اہی ہوندا اے۔ مرد کھیتی باڑی کر دے نیں تے زبانی اوہدے مال سانواں کم ایسں فصل نوں چھٹ کے، بنا کے، سنوار کے، سانجھ کے تے پکا کے کر دی اے۔ بظاہر ایسں مفہوم دا اوس بچے مال کوئی تعلق نہیں پر ایسں کہانی وچ ماں دے جذبیاں دی سچائی اُلرا لے رہی اے۔ کک دے حوالے مال اک ہور لوری ویکھو:

کک دی روٹی

پکاوے ہیر کوری

کھائے کاکا

پر یاں توں چوری (۷)

اک ہور لوری ویکھو:

ککک دادانہ

وہڑ وہڑ کھانا

دس سہیلی!

کچی این کہ پکی (۸)

زرعی معاشرے وچ بیل ڈھگا، کھوہ، چرخہ تے ماہل توں اڈ پیل تے گلاب دیاں گلاں وی

ہوندیاں نیں۔ جیویں:

چل چل ڈھکیا

سوہناہل ڈگیا

یاں

کھوہ وگے کھوہ

چھوہ چھوہ چھوہ

تے

میری کودی پھل گلاب دا

ایہہ مٹی اکھیں جاگدا

جس طرح بچے لٹی ماں دے پیار داندازہ لانا اوکھا کم اے بلکہ ایسے طرح لوری دی تاثیر نوں

لفظاں راہیں اُلٹھنا بہت مشکل اے۔ ایسے کارن لوری اپنے اثر پاروں دنیا دی سب توں موثر صنف

اے۔ لوری راہیں ماواں اپنے بچے مال وابستہ سدھراں تے آرزوواں دا وی اظہار کردیاں نیں۔

اک لوری دے بول ویکھو جیہدے وچ کجھ ایس طرح دے ای وچار وکھالی دیندے نیں:

نکے دی ووہٹی میں ڈھونڈ کے لہھی

پیریں پونچیاں واہ وا کچی

اوں اوں اوں

لوری دینی آں چڑھ کے چھجے
 نکلے دا بھانیا کچھری گجے
 اُوں اُوں اُوں (۹)

کا کے دے سوہرے
 ڈھوڑھ کے لہھے
 چاندی دیاں پوڑیاں
 سونے دے چھجے (۱۰)

لوری راہیں ماں اپنے بعض مسئلیاں تے نفسیاتی اُلجھتاں نوں وی بیان کردی اے۔ اولاد دا
 سہارا ماں نوں کئی دوجے سہاریاں توں بے نیاز کردیندا اے۔ صرف اولاد دی خوشی تے سر بلندی لئی اوہ
 اپنی جوانی تے بڑھاپا گزار دیندی اے۔ ایسے کر کے اوہ اپنے اولاد واسطے دم دم خیراں منگدی اے:

اللہ توں والی توں
 دتا ای تے پالیں توں

سیانے کہندے نیں کہ لوک گیتاں وچ کسے وی زمانے دی سچی تاریخ وی بیان کیتی گئی
 ہندی اے۔ پنجابی لوک گیت وی ایس کھوں خالی نہیں۔ اک کئی جیہی مثال توں ای ایس گل دا اندازہ
 لایا جاسکدا اے۔ جے بدیسی حملہ آوراں تے خاص کر انگریزاں دے آن گروں ایتھوں دے آزادی
 پسند عوام دے جذبات کس طرح دے سن۔ اک لوری راہیں ویکھو:

اے بی سی
 کتھے گئی سی
 ایڈورڈ مرگیا
 او تھے گئی سی (۱۱)

بظاہر ایہناں مہر عیاں وچ بے ضرر جیہی گل کیٹی گئی اے پر غور کرو تے ایہناں مہر عیاں دے اوہلے چٹی چھڑی والیاں واسطے بھروسہ نافرمانی دا اظہار ملدا اے۔ یعنی لیڈ ورڈ بدلیسی حکمراناں دے مرن دا استعارہ اے تے اوہ عورت جس نے ایس لوری نوں رچیا ہوئے گا شعوری طور تے اوہ بھاویں ایس توں واقف ای نہ ہووے۔ شاید اوہنوں ایس گل دا وی نہ پتہ ہووے کہ اوہ اپنے بچے نوں پرچاندیاں کئی وڈی حقیقت بیان کر رہی اے۔

پنجاب دی عورت 24 گھنٹے مختلف قسم دیاں رُجھاں وچ رُجھی رہندی اے۔ بعض اوقات اپنے بچے نوں سوان لٹی اوہنوں سو سو جتن کرنے پیندے نیں۔ تاں جے اوہ اپنیاں رُجھاں نوں نبھا سکے۔ ایس لوری وچ ماں اپنے بچے نوں سوان دی کوشش کر رہی اے:

جنگل سچے پہاڑ سچے
 سچے سمھ دریا
 اچے جاگداسا ڈاکا کا
 نی نیندے چھیتی آ
 چلھے وچلی اگ وی ستی
 سچے چن تے تارے
 ستی روٹی تو دے دے اُتے
 نیند سینتاں مارے (۱۴)

لوری دا اک انداز ایہہ وی دیکھو جیہدے وچ کھیڈ ای کھیڈ وچ تعلیم تے تربیت دا بندوبست وی کیتا جا رہیا اے:

اک دو تین
 بابے بڈھے دی مشین
 بابا گھٹ تولدا

میں ماری پیپرز

بابا سچ بولد (۱۳)

لوری دی اک قسم اوہ وی ہندی اے پیپرز نہ تے ماں تے نہ ای بھین یا کوئی ہور انگ
ساک بولد اے سگوں ایہہ لوریاں:

”پیشہ ورنوک سنگر (بھرائی) بچے کو کود میں اٹھا کر ڈھول، سا رنگی اور چمٹے کی

سنگت پرنا چتے ہوئے گاتے ہیں۔“ (۱۴)

ایہہ تخی سروردیاں لوریاں نے پنجاب وچ تے خاص کر کے لاہور وچ قدم دے میلے تے
ٹولیاں دی شکل وچ بھرائی آندے نہیں تے بچیاں نوں لوری دیندے نہیں تے ایہدے بدلے آنا،
گھو، شکر، چاول تے گندم حاصل کردے نہیں:

کا کے ہوئے تے

لوریاں آئیاں

سونا ہویا

گھڑونا پیتے کیہ گھڑائیوں مہنگا (۱۵)

لوری پنجابی لوک شاعری دی اچھی صنف اے جیہدے وچ اخلاق، مذہب، نفسیات، پیار،
محبت، ممتا، رشتے ماٹے، سماج، سیاست، معاشرت تے معیشت دیاں ساریاں جھلکاں نظر آوندیاں
نیں۔ ایہناں وچ سدھراں تے خواہشاں دا اظہار وی ہوند اے تے مستقبل دے سہاریاں دی بھال
وی۔ اک ایہیے معاشرے دا لوک گیت اے جیہدے سماجی طور دے اُتے بڑا مضبوط وی اے پر کندے
کندے ریت مالوں وی کمزور ثابت ہوند اے۔ اسیں دیکھنے آں کہ ایہدے وچ پنجابی معاشرت
دیاں چچیاں چچیاں تصویراں سویر دے منظر وانگوں دلاں نوں راحت بخندیاں نہیں تے دنیا بھر دیاں سن
موہنیاں صہاں دے وچوں ایس دا مقام سب توں اُچا اے۔

☆☆☆☆☆

حوالے

- (۱) جدید نسیم اللغات اردو، شیخ غلام علی اینڈ سنز لاہور 1981ء
- (۲) فرہنگ تلفظ: مقتدرہ قومی زبان، اسلام آباد، 1995ء
- (۳) جامع اللغات: اردو سائنس بورڈ لاہور، سن ۱۹۸۸ء
- (۴) ہفت زبانی لغت: اردو سائنس بورڈ لاہور، 1988ء
- (۶) مقصودنا صرچو دھری: پنجاب دے لوک گیت: تاج بک ڈپو، لاہور 1995ء ص 113
- (۶) ایضاً ص 118
- (۷) ایضاً ص 117
- (۸) ایضاً ص 124
- (۹) ایضاً ص 120
- (۱۰) ایضاً ص 119
- (۱۱) ماہید شاہد: اکھ تے اکھر: حروف لاہور، 1985ء ص 50
- (۱۲) ڈاکٹر اسلم رانا: حرف حقیقت: عظیم اکیڈمی، لاہور 1996ء ص 264, 265
- (۱۳) ماہید شاہد: اکھ تے اکھر: ص 49
- (۱۴) عبدالغفور درشن: منجی سرور کی لوریاں: لوک ورثہ اشاعت گھر، اسلام آباد، سن ۱۹۸۵ء ص 45
- (۱۵) ایضاً ص 47

